

Suç Mağdurlarının Hakları ve Psikososyal Profilleri

Mustafa Tören YÜCEL^(*)

GİRİŞ

Suç mağdurlarına özgü öğretide yer alan temel kavramlar şunlardır:

• “Suç mağduru” birilerinin işlediği suçla fiziki, mali ve duygusal zarar gören veya varlığı alınan veya zarara uğrayan bir kişidir.

• “Mağdur hakları” mağdurlara adalet sistemi, hükümet ajanları ve toplumca özel mülahazalar ve tretman güvencesi veren pozitif hukuktaki imtiyazlar ve usullerdir.

• “Mağduroloji (Victimology)” mağdurluk olgusu ve nedensellik ilişkilerini tasvir amaçlı çalışmaları içeren akademik, bilimsel bir disiplindir.

• “Mağdur anketi” mağdurlarınca rapor edilmesine bakılmaksızın genel nüfustaki suç mağdurları hakkında bilgi edinmek üzere genelde hükümet birimince yürütülen periyodik veri toplama ve analiz sürecidir. Anket yüz yüze veya telefon görüşmesi (veya gönderilen soru kağıdı) ile yapılmakta; önceki altı ay içinde yaşanan suça ait düşünceler, mağdurluk ayrıntıları ve demografik özellikleri kapsamaktadır.

Mağdur bilimi (Victimology) II. Dünya Savaşı sonrası temelde suçlu-mağdur ilişkisini anlama arayışı olarak belirdi. Ve başlangıçta, mağdurun tutum ve davranışı, suçlu davranışın nedenleri

arasında gösterildi. Öte yandan, araştırma bulgularına göre, çoğu kamu davalarından sonuç alınamamasının altında başlangıçta işbirliğine yatkın olan tanıkların sonradan en temel gereksinmelerine kayıtsız kalan savcılarının tutumu yatarken; tanık/mağdurlar için ayrı bekleme odası olmaması sanık ve mağdur aileleri arasındaki meydan savaşlarına neden olmaktadır. Yapılan araştırmaların mağdur hakları ve güvenliğinin toplumsal savunu yönünden ne derece önemli olduğunu ortaya koyması sonucu mağdur bilimi öğrenimi üniversitelerde yer etmeye başladı.

VİKTİMOLOJİK SORULAR

Temel Sorular, mağdur olarak benim haklarım nelerdir ekseninde kümelenmiştir.

• Ceza adaleti sürecinde mağdur olarak benim haklarım nelerdir?

• Soruşturmaya yardımcı olmak istiyorum ama korkuyorum. Mağdur-tanık olarak korunacak mıyım?

• Suçlu hüküm giydiğinde zararım karşılanacak mıdır?

• Suçluyu cezalandırırken bana da sorulacak mı?

• Suçlu cezasını çekip tahliye olurken bana haber verilecek mi?

Mustafa Tören Yücel

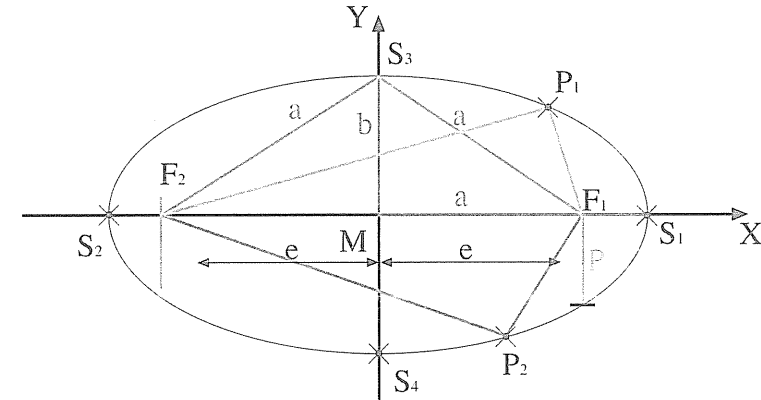
Bu sorular mağdur hukukunun kalbini oluşturmaktadır. Hukuk devleti olmak açısından, bir devleti maddi anlamıyla insan hakları mağdurları ile hukuk devletini yaşayamayanlarla düşünerek, mağdur sayısını olabildiğince azaltacak/mağdur olanları da olabildiğince tatmin edecek nitelikli tedbirler ve kararlar demetine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ne var ki, hukuk devletini onun projesi ile gerçekliğinin örtüşme olasılığını hiçbir ülke için mutlak sayamayız. Belli oranda suçlar, mağduriyetler ve adaletsizlikler normal kabul edilmelidir. Genelde adaletsizliğin bilinçli ve donanımlı bir “adaletsizlik kültürü” ürünü olduğuna tanık olunmaktadır. Suçlar da, kuşkusuz, hep bir değer ile ilişki içinde, artı/eksileri olan sosyal olgulardır. Bu olguda görülen odur ki, “olan mağdura olmaktadır” -zincirleme mağduriyetler.

Hukuk ve uygulaması, yer ve zamana göre adil veya gayri adil olabilirse de, gayri adillik (adaletsizlik duygusu) suç mağdurlarında oldukça yoğundur. Hukuka özgü temel odaklar ise “güvenlik” ve “adil olmak”tır. İşte bu amaç değerlerle (mutlak kavram) hukuk olmaktadır (H. Ökçesiz).

Düzen açısından düzenleyici normlara gereksinme duyulmakta ve ihtilaf/suç oluştuğunda ceza adaleti sisteminde farklı aktörlerin rol aldığı bir süreç devreye girmektedir. Bu süreçteki oyuncular farklı değerlere sahip görünse de, sonuçta toplum menfaati şimdiye dek göz ardı edilmiş mağdur hakları ekseninde sağlıklı bir karar verilmesine dayalı olmalıdır. Bu da sürecin adil/dürüst bir biçimde yürütülmesiyle gerçekleşebilmektedir. Bunu biraz sonra ayrıntılı olarak irdedeceğiz.

KRİMİNOLOJİDE ELİPS METAFORU

Genelde mağdursuz suçlar dışında suçlu ve mağdur bir elipsin odak noktalarını oluşturmaktadır. Bir toplumda suç pazarında olası mağdurlar “arz” tarafını oluştururken, (potansiyel) suçlular da “talep”i oluşturmaktadır. Bazı suçlar bakımından kimin suçlu/mağdur olacağı şansa dayalı olmakta ve genelde mağdur-

ların suçların işlenmesindeki payı küçümsenmeyecek dereceye ulaşmaktadır.

Suç mağdurları, mağdur olma ötesi, sosyal ve ceza adaleti kurumlarınca maruz kaldıkları yardım ve anlayış eksikliği nedeniyle daha çok mağdur olmaktadırlar: Soruşturma evresinde suç mağdurlarının rutin bir işleme tabi tu-

(*) Doç. Dr. Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Sosyolojisi ve Felsefesi Ana Bilim Dalı Başkanı

tulması izlenimi bireyleri acizlik ve zayıflık duygusuna yöneltmekte ve bu bağlamda üç dereceli bir mağdurluk olgusuna tanık olunmaktadır:

1) Genel mağdurluk: Bir suç mağduru olmak sonucu (örneğin fiziki ve/ya psikolojik/mal varlığı zararı nedeniyle) oluşmakta;

2) Mağdurun sosyal çevresindeki etkileşimle (örneğin etiketlenme, sosyal soyutlanma ve aşağılayıcı sorgulamayla) belirlemekte;

3) (1) ve (2) 'deki mağdurluğun birlikteliği sonucu kişinin mağdur rolünü üstlenmesi/işselleştirmesi olgusuna tanık olunmaktadır. Bu suretle, soruşturma ve kovuşturma süreçlerinde ikincil ve üçüncül mağdurluklar oluşmaktadır.

CEZA ADALETİ

Anayasal bağlamda eşitlik kuramı ve adil yargılanma hakkına karşılık ceza adaleti sistemi yakın zamana kadar "her şey sanki suçluları korumaya yönelik" bir uygulama sergiledi. Sistem mağdurlar açısından büyük bir haksızlık ve dengesizliği içermekte idi. Bu durum, Batı dünyasındaki isimlendirme ile daha da belirgindir: sistemin adı *victim justice*/mağdur adaleti değil, *criminal justice*/ceza adaleti olarak belirmektedir. Ülkede var olan ceza adaleti süreci,

değinildiği üzere, "mağdur"u daha da mağdurlaştırılmakta; nerede ise mağdur suçlu konumuna getirilmekte idi.¹

Araştırmaların sergilediği üzere, nasıl ki, suçluların yeniden sosyalleştirilerek gelecekte yeni mağduriyetlerin önlenmesi amaçlanıyorsa, mağdurların topluma uyumlarını sağlamak üzere de profesyonel destek görmeleri "yararlılık" adına ön görülmelidir.

Kuşkusuz, sanık avukatlarına oranla müdahil avukatların adalet sisteminde merkezi bir konumda olmaması da bu mağduriyetleri etkilemektedir.

Mağdur sosyolojisi de koruyucu bir faktör olarak devreye girmektedir. Kişilerin cazibesi ve algılanan suçlanabilirlik ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar da tutarlı sonuçlar ortaya koymuştur. Suçluluk üzerine verilen kararlarda, sistemdeki aktörler, sanığın fiziki güzelliği, sosyal statüsü ve düşünce bakımından kendi düşüncelerine benzerliği etkisinde kalmaktadırlar. Fizik olarak güzel/zengin sanıkların diğerlerine göre suçlu olma olasılığı daha az olmaktadır.

Öte yandan, faili meçhul suçlar, yargının etkinlikten yoksunluğu, zaman aşımı nedeniyle düşen davalar ve keza makul süreyi aşan yargılamalar nedeniyle mağdurların maruz kaldıkları trav-

(1) Hüküm giyen suçlu eğitilmekte, çalıştırılmakta/psikiyatrik tedaviye tabi tutulmakta; kendilerine "af" sağlamak üzere kader kurbanı etiketi yapılandırılmakta; gerçek kurbanla suçlu yer değiştirilmekte; aflatla salıverilenler özellikle cinsel sapıklar yeni kurbanlara doğru yelken açmaktadırlar. Psiko-sosyal anketlerle suçluların öz geçmişlerinin profili çıkarılırken, mağdurlara ne olduğu konusunda hiçbir araştırma yapılmıyor. Cinayete kurban gidenler, sanki "temizlendiler". Onlar mağdur potansiyelli kişilerdi; cinayet olmasa başka bir nedenle X olacaktı -belki de yolda yürürken kafalarına bir sakı düşerek veya geceleyin evlerine giren bir kamyonla can vereceklerdi. Öte yandan, suç zaman aşımı ile takibattan kurtulan suçlulara karşın mağdurlar yaşam boyu geçirdikleri travmanın etkisine mahkum oluyorlar. İşte sistem çeşitli açılardan fire vermektedir. İnsan hakları bildirgelerinde sanıkların korunmasına yönelik hükümler pozitif hukuka yansımış iken, mağdurların korunmasına yönelik düzenleme daha yasalama mamıştır. İlk defa suç işlediklerinde korunan suçlular salıverilme sonrası yeniden suç işlediklerinde sistem yine koruyuculuğunu sürdürmekte; zaman zaman cezai sorumluluk açısından akıl hastalığı devreye girerek (insanity defense) farazi açıklamalarla sanığın cezai sorumluluğu olmadığı da hükme bağlanabilmektedir. Kuşkusuz, bu düzenleme de sorgulanarak, gerçekte sanığın suçu işleyip işlemediği/suçlu olup olmadığı saptanmalı; bu saptama sonrası yaptırım ve tretman türü (akıl hastanesi mi, cezaevi mi, yoksa her ikisi mi olacağı) belirlenebilmelidir.

maları hiç düşünmek istemiyorum. Bu sayılan olgular, viktimolojiye özgü kara deliklerdir.

GÜVENLİK VE ADALET

Hukukun ilk ve radikal işlevi güvenlik sağlamaktır. Güvenlik farklı içeriklerle tesis edilebilir. Önemli olan bu güvenlik durumu ve hissinin insanlar ve vatandaşlar nezdindeki varlığıdır. Yalnız bunun da içeriği adil olmalıdır. Koyu bir istibdat en yüksek derecede güvenliği beraberinde getirebilir. Hukukun yaratılması nedeni ile hukukun değer bakımından takip edeceği amaçlar tamamen başka şeylerdir. Hukuk, toplumda güvenliği sağlamak zorunda ise de, bu herhangi bir güvenlik değildir. Hukuk, adil kurallarla toplumsal güvenliği sağlamalıdır. Kuşkusuz, güvenlik beraberinde özgürlüğü getiriyorsa anlamlı olmaktadır. Ancak sokağa çıkabil-diğimde kapıyı kilitlemenin bir anlamı olabilecektir.

Amacınızı gerçekleştirme araçları, gerçekleştirilecek amacın mükemmelliğine gölge düşürecek kötü sonuçlar doğurmamalıdır. Zorbalık ve adaletsizliğin, hem bunları uygulayan ajanları/aktörleri ile hem de bunların mağdurlarında zorbalık ve adaletsizlik hissi doğuracağı unutulmamalıdır.

Güvenlik bir değerdir. Yalnız adaletle göre daha aşağı derecede bir değerse de, bu aşağı derecedeki değerler, üstün değerlerin varlık koşuludur. Bu değerler olmaksızın üstün değerler kesinlikle gerçekleşemezler. *Magna Carta*'dan alınan şu alıntı, yaklaşık 800 yıl kadar önce ne kadar geçerli ise bugün

için de geçerliliğini korumaktadır: "*Hiç kimseye hak veya adaleti satmayacağımız gibi hiç kimseyi de bunlardan mahrum etmeyecek veya sürüncemede bırakmayacağız*" (*Magna Carta* Chapter 40)².

Hukuk, toplumda güvenliği sağlamak zorunda ise de, bu herhangi bir güvenlik değildir. Hukuk, adil kurallarla toplumsal güvenliği sağlamalıdır; hem suçlular ve hem de mağdurlar için. Yinelerseniz, güvenlik beraberinde özgürlüğü getiriyorsa anlamlı olmaktadır.

MAĞDUR VE ÖNEMİ

Matematiksel olarak bir fikir vermek üzere 2005 yılı Cumhuriyet Savcılıklarınca verilen kararların dağılımına aşağıda yer verilmiştir:

2005 yılında C. Savcılarında

çıkan iş dağılımı

Takipsizlik kararı	Açılan kamu davası	Diğer	Toplam
1.152.465 - %55	684.020-%32.7	%12.3	2.094.317

Bu veriler gerçeği ne derece yansıtmaktadır? Yukarıda belirtilen olgular arasında özellikle karanlıkta kalan suçlar (*dark numbers*) göz önüne alındığında bu sorunun yanıtı olumsuz olacaktır. Bu durumda bile, "*toplam iş miktarına*" göre mağdur sayısı hiç de küçümsenmeyecek bir nicelik sergilemektedir. Bu konuda gerçeği saptamak üzere İngiltere örneğinde olduğu gibi ülke genelinde mağdur anketi yapılmalıdır. İngiliz *Suç Anketi* kişilere ve meskenlerine karşı işlenen ve polise ihbar edilmeyen suçları da içeren ve 1982 yılından itibaren iki

(2) M.S.Gemalmaz. *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* 4.Bası Beta, 2003, s.29. "Kolluk gücünün yola getirilmesi bakımından itirafın hiçbir koşul altında asla bir kanıt olarak kabul edilmemesi gerekir." B. Russel bu doğrultuda suçluluğu kanıtlamakla görevli kolluk gücü yanında sanıkların suçsuzluğunu kanıtlamakla görevli bir kolluk gücünün daha oluşturulması ve bu gücün kolluk görevlilerince işlenen suçlara da el koymasını önermektedir. B. Russell. *İktidar* Altın Kitaplar Yayınevi, Ağustos 1976, ss. 360-361.

yılda bir tekrarlanan 60.000 haneyi kapsayan geniş kapsamlı bir ankettir. Suça ilişkin konularda fazlaca bilgi toplanmasına imkân veren bu ankette halkın suç hakkındaki endişe ve korkularını belirleyecek sorular da yer almaktadır.

İngiliz suç anketine katılan mağdurlardan %50'si mükerrir mağdurlar olup; bunların rapor edilen suçlardaki oranı %81'i; bunlardan beş veya daha fazla mağdur olanların oranı %5'i, toplam suç miktarındaki oranı da %43'ü oluşturmaktadır. Kanada'da gasp, müessir fiil ve ırza tasaddi suçu mağdurlarının hiç suç mağduru olmayanlara göre bu suçlardan 9-20 kez fazla mağdur olma riski vardır. Hollanda'da şiddet suçları mağdurları bir yıl içinde iki veya daha fazla mağdur olmakta ve bu mükerrir mağdurlar, tüm şiddet mağdurlarının %77'sini bulmaktadır.

Suç mağdurları üzerine yapılan anket ile genelde şu ölçümler yapılmaktadır:

- Farklı suç tiplerinden (meskenen hırsızlık, hırsızlık, müessir fiil..) kimlerin (kaç kez) suç mağduru olduğu,
- Halkın kolluk güçlerine suç duyurusunda bulunmasını neyin motive ettiği,
- Mağdur olanlar ile olmayanlar arasındaki farklılıklar,
- Suçların mağdurlar üzerindeki (sistemik yönlerden) etkileri (bu genelde başarının ikiz ölçütüne odaklanmakta: Program amaçlarına ne derece ulaşıldığı; zaman içinde amaçlara erişim için gerekli kaynak yeterliliği),
- Halkın suç önleme ve ceza adaleti hakkındaki düşünceleridir.

İşte niceliksel araştırma kadar mağdurluk üzerine nedensellik araştırması (bazı mağdurların fazlaca travma geçirirken, aynı suçtan mağdur olan diğerlerinin geçirdiği travmanın neden

aynı yoğunlukta olmadığını anlamaya çalışılması) bu alanda önemlidir. Bu araştırma metodunda ilk önce nedensel değişkenlerle sonuç değişkenler arasındaki ilişki üzerine bir hipotez geliştirilmeli; sonra da, bu değişkenleri ölçerek verilerin hipotezi destekleyip desteklemediği saptanmalıdır.

Mağdur bilimi mağdur anketini harekete geçirirken, mağdur anketi de mağdur biliminde gelişme sağlamaktadır. Bu birliktelik gelişim için önemli olmaktadır. Önemli olan viktimoloji alanında edinilen bilgi, deneyim ve uygulamaların eğitsel malzeme haline dönüştürülmesidir. Bu konudaki gelişmelere Kolluk güçlerinde (özellikle Antalya Emniyet Müdürlüğünde) tanık olunmaktadır.

Mağdur artık sürecin basit bir nedeni ve hatta bahanesi, bir kanıtlama aracı, acı çekerek, aşağılanarak davanın unutulmuş tarafı olmamalıdır. Yargılama biçimsel olarak halen sanık ve avukatı ile C. Savcılığınca temsil edilen toplum arasında gelişen bir çekişme olarak görülse de, mağdur kişi onarıcı adalet anlayışı içinde davada olması gereken yeri almalıdır.

Ceza usul hukukunun iki temel görevi, güvence ve yarar sağlama davaya taraf olanlar için geçerlilik kazanmalıdır. Oluşan yasal bir evrimle mağdur ceza davasının bir tarafı haline gelmiş ise de, bunun bir şekil olmaktan öte ruh kazanması gerekmektedir.

MAĞDUR KAVRAMI VE HUKUK DOĞMATİĞİ

Mağdur odaklı modelin gelişim süreci ve dönüm noktaları (bazıları için açıklayıcı metinle) şöyle sıralanmaktadır:

• *Suç Mağdurları ve Güç Suiistimali Konusundaki BM Temel Adalet İlkeleri Bildirgesi* (1985) (E/CN.15/1996/16/Add.3).

• Avrupa Konseyi'nin (85) 11 sayılı *Ceza Hukuku ve Usulü Bağlamında Mağdurun Konumu ile ilgili tavsiyesi* (1985):

"Ceza adalet sisteminin işleyişi" bazı durumlarda mağdurun sorunlarını hafifletmek yerine bunların artırdığını;

Ceza adaletinin temel işlevlerinden birinin mağdurun ihtiyaçlarını karşılamak ve çıkarlarını güvence altına almak olduğunu göz önünde bulundurarak; ...

Mağdurun ihtiyaçlarının, ceza adalet sisteminin her aşamasında daha fazla dikkate alınması gerektiğini değerlendirecek;...

Üye devlet hükümetlerine, mevzuat ve uygulamalarını aşağıda belirtilen ilkeler doğrultusunda gözden geçirmeyi tavsiye eder.

A. Kolluk düzeyinde

1. Kolluk memurları, mağdurlara karşı cana yakın, yapıcı ve güvence verici bir tutum sergileyecek şekilde eğitim almalı;

2. Kolluk görevlisi mağduru bilgilendirmelidir; ...;

3. Mağdur, kolluk soruşturmasının sonucu ile ilgili bilgi alma olanağına sahip olmalıdır;

4. Kovuşturmayı yürüten kurumlara verilecek herhangi bir raporda, mağdurun gördüğü zarar ve kayıp, kolluk tarafından, olabildiğince açık ve net bir şekilde ifade edilmelidir; ...

B. Kovuşturmaya ilişkin olarak

5. Suçlunun kovuşturulup kovuşturulmayacağına ilişkin ihtiyatlı bir karar

verilmeden önce, mağdurun zararının tazmin edilmesi konusu ele alınmalıdır; ...

6. Mağdur, kendi rızasıyla karşı çıkmadığı sürece, kovuşturmada verilen son hüküm kararından haberdar edilmelidir;

7. Mağdur, kovuşturma yapılmamasına ya da özel bir kovuşturma başlatılmasına ilişkin verilen kararın yetkili bir otorite tarafından yeniden gözden geçirilmesini talep etme hakkına sahiptir; ...

• Avrupa Konseyi'nin (87) 21 sayılı *Mağdurlara Destek Verilmesi ve Haksızlığa Uğramanın Önlenmesi* ile ilgili tavsiyesi (1987),

• Avrupa Birliği: *Ceza Kovuşturmalarında Mağdurun Konumu ile ilgili çerçeve kararı* (2001):

- 2.madde: Saygı ve tanıma,
- 3.madde: Duruşmalar ve kanıt sunma,
- 4.madde: Bilgi edinme hakkı,
- 13.madde: Uzmanlaşmış hizmetler ve mağduru destekleyen kuruluşlar,

14.madde: Kovuşturmaya dahil olan ya da mağdurlarla başka şekilde ilişkiye geçen personelin eğitilmesi.

• Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Mahkemesi kararları:

-AİHS'i 13. Maddesi Uyarınca Mağdur Hakları:

Güç kullanımı gibi, mağdurun insan haklarının ciddi bir biçimde ihlal edildiğine ilişkin güçlü bir şüphe (makul bir iddia) bulunması durumunda; mağdur aşağıda belirtilen haklara sahiptir:

Mağdurun haklarının ihlalden sorumlu olan şahısların kimliklerinin belirlenmesini ve bu şahısların cezalandırılmasını sağlayacak eksiksiz ve etkili bir soruşturmanın yürütülmesi,

Dava muamelelerine uygun erişimlerinin sağlanması (taraf olarak)

-Mahkeme, Sözleşmenin 2. maddesinde değinilen yaşama hakkının korunması yükümlülüğünün, Sözleşmenin 1. maddesindeki “Devletin kendi yetki alanları içinde bulunan herkes için bu Sözleşmede tanımlanan hak ve özgürlükleri güvence altına alma” hükmü ile birlikte ele alındığında, güç kullanılması sonucu bireylerin öldürülmesi iddialarında, devletin etkili bir soruşturma yürütmesi gerektiği zorunluluğunu hatırlatmaktadır” (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Eylül 1995 tarihli McCann ve Diğerleri v. Birleşik Krallık kararından sonraki pek çok kararında kullandığı ifadedir.)

-“Her ne kadar bireylerin fiillerinden korunma kapsamında AİHS 8. maddeye uygunluğun sağlanması için seçilecek araçlar ilke olarak devletin takdir alanına girse de, temel değerlerin ve özel yaşamın önemli yönlerinin tehdit altında olduğu tecavüz gibi ağır fiillere karşı etkin caydırıcılık, etkili ceza kanunu hükümlerinin varlığını gerektirmektedir.” (M.C. v. Bulgaristan Kararı, 4 Aralık 2003).

Türkiye’de mağdura hukuktaki kavram üçlemesi bağlamında bakıldığında, değer ve norm açısından beliren evrensel gelişmenin ülkemizdeki yansımalarının oldukça olumlu bir nitelikte olduğu belirmektedir. Normatif açıdan ilk önce 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu 22. maddesinde, terörden zarar gören kamu görevlisi dışındaki vatandaşlara Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu’ndan öncelikle yardım yapılması öngörülmüş; *Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması* Hakkındaki 5233 sayılı Kanun’la da (17/07/2004) terör mağdurlarının maddi zararlarının sulhen karşılanması düzenlenmiştir (R.G. 27/07/2004-25535); *Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan*

Zararların Karşılanması Hakkında Yönetmelik (R.G.20/10/ 2004-25619);

2230 Sayılı *Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun*;

4230 Sayılı *Ailenin Korunmasına Dair Kanun*;

Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler ilişkin 2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi yer almaktadır.

Yeni Türk Ceza Kanunu (TCK) ve Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ile mağdur önemli bir konuma yükselmiştir. Şöyle ki,

• TCK 73 Şikayete bağlı suçlar

• TCK 50/1,b- Mağdurun zararının aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesi;

• TCK 51/2 Cezanın ertelenmesi mağdurun zararını gidermesi koşuluna bağlı tutulması;

• TCK 73 Şikayete bağlı suçlarda uzlaşma

• TCK 85/2, 89/4 mağdurların çokluğu bazen suçun nitelikli hali sayılması;

• Madde 84 Keşifte... mağdurun bulunabileceği;

• Madde 84/3 Mağdurun ifadesi sırasında şüpheli/sanığın bulunmamasına karar verilmesi;

• CMK 75 Şüpheli/Sanığın muayenesi ve vücudundan örnek alınmasına mağdurun istemiyle... karar verilmesi;

• CMK 76 (2) Mağdurun rızası ile bu işlemler kendisi için de geçerli;

• CMK 100 (2) b,1 Mağdur üzerinde baskı girişiminde bulunmanın tutuklama nedeni olması;

• CMK 109 (3) h-Adli kontrol’den yararlanma için belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvenceye almak üzere aynı/şahsi güvenceye bağlanması;

• CMK 114

(1) Şüpheli/sanığın rızasıyla güvenceden mağdurun zararını karşılayan miktarın verilmesi;

(2) Yargı kararı ile rıza olmaksızın da ödemenin yapılması:

• CMK 131 Delil olarak ihtiyaç bulunmayan eşya ve değerlerin mağdura iade edilmesi;

• CMK 202-

(1) Mağdur için tercüman bulundurulması;

(2) Engelli mağdura anlayabileceği şekilde anlatılması;

• CMK 173-Soruşturmaya yer olmadığı kararına itiraz edilmesi;

• CMK 234- Mağdur hakları

a) *Soruşturma evresinde*, kanıtların toplanmasını, belge örneği verilmesini, vekili yoksa kendisine baroca avukat görevlendirilmesini isteme;

b) *Kovuşturma evresinde*, duruşmadan haberdar edilme, kamu davasına katılma, tutanak ve belgelerden örnek verilmesini, tanıkların davet edilmesini, avukat atanmasını isteme; davaya katılma halinde kanun yollarına başvurma, 18 yaşaltı, sağır/dilsiz/meramını ifade edemeyecek mağdurlara istemi olmaksızın vekil görevlendirilmesi;

Bu haklar, suçun mağdurlarına açıklanıp, tutanağa kayıt edilir.

• CMK 236-

(2) *İşlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş çocuk veya mağdur, bu suça ilişkin soruşturma veya kovuşturma mada tanık olarak bir defa dinlenebilir.*

Maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından zorunluluk arz eden haller saklıdır.

(3) *Mağdur çocukların veya işlenen suçun etkisiyle psikolojisi bozulmuş olan diğer mağdurun tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur.*

• CMK 52- Mağdur çocukların dinlenmesi sırasında görüntü veya ses kaydı zorunludur.

• CMK 58- Örgütlü suçlarda tanığın korunması-kimliğinin saklı tutulması; tanığın yalnız dinlenmesi; ses ve görüntü aktarması yapılarak dinlenmesi.

Yalnız bu mağdur hakkı modernite görüntüsü verse de, ontolojisi çok öncelere dayalı bulunmaktadır: Ham-murabi (M.Ö.1728-1686) öncesi kanunlardan *Lipit-istar* kanunundaki bir düzenlemeye bakıldığında toplumsal dayanışma ve mağdurun korunması açısından çağdaş bir ilkeyi yansıtmaktadır.

“Eğer, bir adamın evine bitişik olan, bir başka adamın ekilmemiş tarlası ihmal edilirse ve ev sahibi ekilmemiş tarlanın sahibine senin tarlan ihmal edilmiştir, benim evime bir adam hırsızlık için girebilir, evini sağlamlaştırsın derse; bu sözleri doğrulandığında tarlanın sahibi evin sahibinin yok olan eşyalarını ona ödeyecektir.”³

ONARICI ADALET

Cezaların infazı hakkındaki kanunla (1964 yılında) sistemimize giren “aynen iade ve tazmin” tedbir 2004 yılı düzenlemeleri ile “onarıcı adalet” olarak kurumlaştırılmıştır. Önemli olan bu kurumun işlevsel bir etkinliğe kavuştuğu

(3) M.Tosun ve K.Yalvaç. *Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı* 3. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ank., 2002.s.64.

bilincinin mağdurlarda yer etmesidir. Bu bilinç olgusu için eylem plan ve stratejisi hazırlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Kuruma bakıldığında, mağdur fail arabuluculuğu programları mağdur-fail uzlaştırma programları olarak da bilinmektedir. Bu programlar bir taraftan suç mağdurlarının ihtiyaçlarına yönelirken, diğer taraftan faillerin suçlarından dolayı sorumlu tutulmalarını güvence altına alınması için tasarlanmıştır. Bunlar daha ziyade hafif suçlarla sınırlıdır. Yönlendirmeler kolluk görevlileri, C. Savcılar, mahkemeler ve denetimli serbestlik görevlilerinden gelebilir.

Mağdur-fail arabuluculuğuna başurma öncesi sağlanması gerekli üç koşul şöyledir:

- Failin suçu kabullenmesi veya reddetmemesi;
- Mağdur ve failin sürece katılmayı istemesi;
- Mağdur ve failin bu süreçte yer almasının güvenli olduğu- nu düşünmesi.

Arabuluculuk süreci, olabildiğince mağdurun kaybettiklerinin bir şekilde tazmini ve giderilmesini sağlar.

MAĞDURLARIN KORUNMASI

Ceza adaletinin en temel işlevlerinden biri de mağdurların menfaatlerini güvence altına almak olmalıdır. Bu amaçla mağdurların ceza adaletine olan güvenleri güçlendirilmeli; ceza adaleti sistemince mağdurların duçar kaldıkları fiziki, psikolojik, maddi ve sosyal kayıplarına karşı yeterli duyarlık gösterilmelidir. Ne var ki, uzun süre, Ceza Muhakeme Usulü ve doktrini daha çok Devlet-suçlu arasındaki ilişkiyle sınırlı kaldığından, mağdurun bizzatı mağdurluğun dışında çeşitli nitelikte zorluklarla baş etme durumunda kalması kendisinin

"ikinci kez mağduriyet"ine sebebiyet vermektedir. Kuşkusuz, bu durum mağdurun adaletin gerçekleşmesine mağdurtanık olarak katkısını etkilemekte; adalete olan güven duygusunu zayıflatmaktadır. Bu nedenle, ceza adaletinde mağduru hak ettiği statüye kavuşturmak üzere ceza yargılamasındaki ilişkiyi Devlet-mağdur-suçlu eksenine oturtmak çağdaş ceza siyasetinin temel ögesini oluşturmaktadır. Bu ilke, daha önce *Ceza Hukuku ve Usulü Bağlamında Mağdurun Konumu* hakkındaki Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R(85)11 sayılı Tavsiye Kararın'daki anlatımı dile getirmektedir.

Suç mağdurlarına destek verilmesi doğrultusunda nakdi tazminat verilmesi yanında kendilerine psikolojik destek, bilgilendirme ve pratik yardım yapılması da gerekmektedir. Bu tür hizmetler çeşitli ülkelerde olağan hale gelmiştir. Nitekim, *Avrupa Konseyi Şiddet Suçları Mağdurlarına Tazminat Verilmesi Sözleşmesi*'ni kabul eden ülkeler yabancı uyrukluları da tazminattan yararlandırmaktadır. Ülkemizde de terör suçu mağdurlarına tazminat verilmesini sağlayan yasa ve yönetmelik uygulanmaya başlamıştır.

Suç mağdurlarına verilen hizmetlerde gönüllü sivil kuruluşların katılımı da göz ardı edilmemelidir. Bu tür hizmete ulusal çapta örgütlenmiş Mağdura Destek adı ile İngiltere'de tanık olunmaktadır: Yurt dışında 350 bürosu bulunan bu Destek kuruluşunda çalışan eğitilmiş gönüllülerle, tanıklara ve suç mağdurlarına hizmet verilmektedir. Bu kuruluşu bilen mağdurların oranı gittikçe artarak; 1994 yılında %76 olan bu oran sonraki yıllarda %90'ı aşmıştır. Bu Kuruluşa Hükümetçe 1995-1996 yıllarında yapılan yardım tutarı 11 milyon İngiliz Lirasını bulmuştur. Bu Kurulusta ayrıca özel suç (ırza geçme ile şiddet

suçları) mağdurları için uzmanlaşmış hizmet birimi de vardır. Mağdura destek kuruluşunca verilen hizmetler, kollukça bu Kuruluşa mağdur hakkında bilgi verilmesi sonrası devreye girmekte; Kurulustaki gönüllü kişilerce mağdura ziyaret, telefon, broşür veya mektupla gerekli öğütler verilmekte ve kendisine verilecek desteğin ileride devam edeceği dile getirilmektedir.

Çıkarım olarak, mağdur ve tanık ihtiyaçları ceza adaleti sürecinin kalbi olmalı; halkın mahkemeye aşına olması için halk günleri ve ziyaretleri düzenlenmeli, tanıkların huzur ve güvenlikleri sağlanmalı, süreçteki gelişmelerden mağdurlar online/yazılı olarak bilgilendirilmelidir.

MAĞDURLUK

Suçlulukla mücadelede geleneksel suçlara yönelik yatırımlar istenilen sonucu veremediğinden potansiyel mağdurların olası mağduriyetlerini önlemeğe yönelik yatırımların daha iyi sonuç verebileceği dile getirilmektedir. Bu amaçla suç işleme için var olan "fırsatlara" özgü köklü değişimlere girilmelidir. Aksi takdirde, suç siyasetlerine karşı suç oranlarında beliren direncin kırılması mümkün gözükmemektedir. Hükümetler, etkisi konusunda kuşkuların gittikçe artmakta olduğu salt cezaya odaklanmış siyasetlerini genişletmek yerine mağdurlara yönelik temel güvenlik tedbirlerinin alınması, geliştirilmesi ve yasal olarak etraflıca düzenlenmesini ciddi olarak ele almalıydılar. "Pazar yeri", "yabancılar evreni" diye tanımlanan metropol kentler anonim bir çevre oluşturmaktadırlar. Bu çevrede suç işlemeyi tahrik edici "fırsatlar" önemli olup; genel "tahrik seviyesi" o yörede

yaşayan kişilerin karşılaştıkları suç işleme için elverişli fırsatlar sayısıyla belirmektedir.

Hükümetler toplumda kendiliğinden beliren/belirecek "insanların kendilerini koruma" eğilimlerini yasal olarak mali ve diğer destekleme siyasetleriyle yönlendirmeli/teşvik etmelidirler. Mağdurlara uzatılan ve onların kendilerine yardım etmesini sağlayacak yardım eli sonuçta kamu düzeni ve güvenliği yararına olacaktır. Mağduriyetin önlenmesi için arabaların direksiyondan kilitlenmesi, *immobilize* edilmesi; evlere, şirketlere ve kamu binalarına alarm sistemleri; ticari işletmelere kapalı devre T.V. monte edilmesi, MOBESA kameraları gibi tedbirlerin zorunlu hale getirilmesi yanında bu tür düzenlemelerin sigorta sistemi ile ilişkilendirilmesi önerilmektedir. Yalnız, durumsal tedbirlerle (*situational measures*)⁴ hayal kırıklığına kapılan suçlu ya zaman, mekan, yöntem veya suç biçiminde değişikliğe gidecektir. Bu ikame olgusunda suçlunun motivasyonu önemli olabilir: "fırsatçı suçlu" durumsal tedbirlerle frenlenebilirse de, "profesyonel suçlu" başkaca stratejiler ve daha gelişmiş tekniklere başvurmadan çekinmemektedir. Ek olarak, bir hedefin zorlaştırılması veya kaldırılması diğer suçlar için fırsatlara yöneltmektedir: İşte kredi kartı kullanımının yaygınlaşması sonucu gasp suçu azalabilirse de, bilişim suçları, muhasebe dolandırıcılıkları ve benzerlerine kapılarını açtığı görülmektedir.

Bu yaklaşıma getirilen eleştiri, mağdur olma riski bakımından zenginlerden fakirlere doğru veya kullanılan teknik açısından bir ikame olgusuna tanık olunabileceği merkezindedir (T.Reppeto 1976). Bu anılan ikame kaçır-

(4) Bk. www.crimeprevention.org/www.prevention.rutgers.edu Ayrıca bk. D. Carnish ve R.V. Clarke (eds). *The Reasoning Criminal*, New York, 1986.

nılmaz gibi ise de, kapsamı konusunda kuşkuyla dile getirilerek otomobillerde göbekten kilit sisteminde olduğu gibi bu etkinin kısmi olabileceği belirtilmektedir. Nihai analizde, bu olgu bir dengeleme sorunudur: Suç önlemedeki mali ve insani açıdan kazanımlar, çoğunluk tarafından kabul görür şekilde fazla ise, durumsal tedbirler kayda değer görülmektedir. Aşağıda da vurgulandığı üzere, kriminologlar ve siyasetçiler evine hırsız giren Nasrettin Hoca'yı penceresini açık tuttuğu için suçlayan komşuların tepkisine, üniversal nitelikteki "hırsız fırsat yaratır"/"açık kapı dindar insanı bile hırsız yapar" deyişine artık kulak vermedilerdir.

Mağdurluk, mağdurluk öncesi, mağdurluk konumu ve mağdurluk sonrası olmak üzere üç evrede irdelenecektir:

Mağdurluk öncesi

Mağduriyete götürücü risk faktörleri üç ana grupta toplanmaktadır:

1) Birinci grupta yer alan mekan ve sosyal faktörler konunun "fırsat" yönünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çevre-mekan ve mimari yapı ile insan tecrübesi (mağdur olma, suç korkusu) arasındaki etkileşim incelenmiştir. Kuşkusuz, insan davranışı ile çevre şekillenmekte; arazi ve yapılar etkilenmekte; bunların oluşturduğu ortamdan da insan davranışı etkilenmekte; değişmekte/motive olmaktadır.

2) Kişisel faktörler göz önüne alınarak mağdur olma eğilimi ve mağdur olmaya yatkınlık araştırılmaktadır. Kimse "mağdur" olarak doğmazsa da; kazanılan fiziki, psikolojik ve sosyal karakteristikler (örneğin zafiyet, özürlü) mağdur-suçlu arasındaki etkileşimi fazlaca etkilemektedir. Bu gruptaki mağdurlar bir bakıma mağduriyet öncesi

sosyal ve psikolojik yoksunluk içinde mağduriyete teslim olmuş ve kendini savunma istenci de azalmış kişilerdir. Öte yandan, potansiyel suçlu, potansiyel mağdurun aşırı fiziksel, psikolojik veya parasal cazibesi nedeniyle de tahrik olabilmektedir.

3) Mağdur olma riskini artıran davranış faktörleri (yaşam stili, gösteriş merakı) arasında potansiyel mağdurun bilinçli veya bilinçsiz güvenlik tedbirlerini ihmal etmesi/yadsıması; ve kendisini devamlı olarak bilinçli veya bilinçsiz mağduriyete neden olacak riskli durumlara sokması yer almaktadır.

Mağdurluk evresi

Suçlar, suçlu ve mağdur arasında cereyan eden etkileşim sürecinde gelişmektedir. Bu süreçte, potansiyel mağdur ve suçlu, eylem ve karşı eylemde bulunmakla kalmayıp; davranışları, yaklaşımları ve rolleri tanımlamak ve yorumlamaktadırlar. Kişi kendisi ile karşındaki kişinin davranışının manasını araştırmakta; kendisi ve diğer kişi hakkında bir imaj geliştirmektedir. Suç mağdurunun bu süreçteki katkısız nedenselliğini belirleyici iki kavrama aşağıda yer verilmiştir:

•Mağdurun aktif katılımı: Burada, potansiyel mağdurun suçu tahrik ederek veya kolaylaştırarak katılım payı üzerinde durulmaktadır. Bu kavram, Marvin E. Wolfgang (1958) tarafından 558 adam öldürme suçunu kapsayan ampirik çalışmaya dayalı olarak geliştirilmiştir. Wolfgang'ca bu suçlardan %20'sinin analizinde; iki potansiyel suçlunun birlikte kendilerini katil konumunda buldukları ve kimin suçlu kimin mağdur olacağına yalnızca şansa kaldığı saptanmıştır.

•Nötrleştirme teknikleri ve gerekçelendirme: Mağdurun "işbirliği" yalnızca suçlunun kafasında yer etmiştir; yalnızca onun güdülenmesi sürecinde vardır. Suçlu mağduru algılamadığı görüntüsü vermekte; kendisine göre de gerçek suçlu, mağdur kişidir; mağdur mağdu-riyetini hak etmektedir.

•Ceza hukuku bağlamında mağdurun katılımı ve işlevsel sorumluluk kavramları değerlendirilerek sonuçların ceza hukuku dogmatikğine sokulması girişimlerine tanık olunmaktadır. Ceza hukukundaki işlevsel sorumluluk kavramı potansiyel mağdurun, kendi mağduriyetine meydan vermemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle ufak türden suçları (örneğin mağazalardan yapılan hırsızlıklar) önlemek ve kontrol altına almak üzere aşağıdaki olasılıklar düşünülebilir:

-Mağdur kendi mağduriyetine sebebiyet verdiğinde ceza hukukunun sağladığı korumadan yoksun bırakılabilir. "Satın alıyorum öyleyse varım" felsefesinin egemen olduğu; herkesin tüketme hastalığı ve cazibesine kapılmasına karşın reklamlarla ilgi odağı olan

mağazada gerekli güvenlik tedbirleri ve onun bedeli olan harcamayı yapmayan işletmeden hırsızlık yapanlara karşı ceza adaletinin müdahalesi düşünülmemelidir.

-Ceza yaptırım türü ve şiddeti seçilirken mağdurun sorumluluğu göz önüne alınabilir.

Mağduriyet sonrası

Mağdur tepkisini oluştururken konumuyla psikolojik ve sosyolojik olarak baş edebilmelidir. Aynı derecede önemli olan ikinci bir husus da; mağdurun makul sayılabilecek ölçüde sosyal kontrol sürecinde (ceza adaleti mekanizması) yerini alabilmesi ve bu suretle ikinci kez mağduriyetinin önlenmesidir. Bu bağlamda, yargılama sürecinin de makul sürede sonuçlandırılması gerekmektedir. Anayasal nitelikteki bu buyruğa karşın Ceza Mahkemelerince 1993 yılında E. TCK. 415. (İrz ve Namusa Tasaddi) ve 416. (Zorla İrza Geçme ve Tasaddi) maddelerinden karar verilen davaların açıldıkları yıllara göre dağılımı oldukça düşündürücüdür.

Tablo 13. Açılış yıllarına göre dağılımı

Madde	1989 ve Öncesi	%	1990	%	1991	%	1992	%	1993	%	Total
415	17	3.24	22	4.2	58	11.1	182	34.7	245	46.8	354
416	93	1.98	102	2.2	262	5.6	1359	29.0	2877	61.3	4693
Toplam	110	2.1	124	2.4	320	6.1	1541	29.5	3122	59.8	5217

Yukarıdaki verilere ek olarak, bu iki cinsel suça ilişkin olarak 1993 yılında ilk derece ceza mahkemelerince karara bağlanan davalardan (5217) yalnızca %52 sinde (2702) mahkumiyete tanık olunmuş; davalardan % 60'ı (3122) yılı

içinde karara bağlanırken, diğerlerinde ise bu sürenin en az iki yıl ve hatta bunlardan 110'unda beş yıl ve daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bu konumdaki tanık-mağdurlar ile en yakın aile bireylerinin psiko-dinamik yapısındaki

fırtınaları algılamak için insanın hayal gücünün fazlaca zorlanmasına gerek bulunmamaktadır (*Secondary victimization*).

Irza geçme/özellikle enstest suçu mağdurlarının özellikle çocukların ifadesinde, başlangıçta duyarlı sorular sorularak sağlanan *rapport* sonucu kendisinin kişisel ve duyarlı konular üzerine konuşmasının sağlanabileceği unutulmamalıdır.

Suç mağdurları, ikinci kez mağdur edilmemek üzere, ceza adaleti sürecinde onurlu bir işleme tabi tutulmalı; yargılama süreci hızla sonuçlandırılmalı ve zararları en kısa sürede giderilmelidir⁵.

PSİKOSOSYAL PROFİLLER

Suç mağdurlarına özgü belirginleşen üç saptama şunlardır:

1) Mağdurların travmadan kaynaklanan tepkisel tavırlarının suç /eylem türü ne olursa olsun benzerlik gösterdiği;

2) Krize müdahale konusuna özgü ilkelerinde benzer olduğu;

3) Kolluk görevlilerinin sistemin ilk evresinde suç mağdurlarına karşı iyilik kadar kötülük de yapabildikleridir.

Suç mağdurlarında özellikle cinsel suçlar, terör, aile içi şiddet gören eşler, maktulün geride kalan ailesi gibi mağdurlardan bazılarında tanık olunan post travmatik stres bozuklukları rehber-

lik ve danışmanlık hizmeti gerektiren türdendir. Kriz danışmanlığında temel referans mağdura hikayesini anlatması için elverişli bir zemin hazırlamak/veya onu anlatmasına yönlendirmek *vantilatör işlevi*. Gerekliğinde sorularla, mağdurun, kronolojik olarak, düşüncelerini ve tepkilerini organize etmesine yardımcı olunmalıdır. Travma mağdurlarının yardımıyla beklenilmeyen değişimleri azaltabildiği ve bazen de üstesinden gelebildiği bilinmelidir. Geniş ailelerden çekirdek aileye doğru geçişin yoğunlaştığı kentsel alanlarda bu türden kurumsal tretman müdahalelerine ihtiyaç artmaktadır.

Mağdur tepkisini oluştururken konumuyla psikolojik ve sosyolojik olarak baş edebilmelidir. Aynı derecede önemli olan ikinci bir husus da; mağdurun makul sayılabilecek ölçüde sosyal kontrol sürecinde (ceza adaleti mekanizması) yerini alabilmesi ve bu suretle ikinci kez mağduriyetinin önlenmesidir. Bu bağlamda, yargılama sürecinin de makul sürede sonuçlandırılması gerekmektedir.

Şimdi seçilmiş bazı suçların mağdurlarına değinilecektir.

CİNSEL SUÇLAR

Tecavüz olgusu ve atmosferi mağdur için genelde korkunç bir tablo sergilemekte⁶; hatta kimi zaman bu olgu mağdura sanki cinayetle eşdeğer bir olay

gibi gelmektedir. Nitekim, fahişeler bile sokakta saldırıya uğradıklarında bunu kolay kabul edememektedir. Anılan sebeple, tecavüz olayının mağdurlar üzerinde bıraktığı ciddi ve uzun süreli ruhsal tahribat göz önüne alınarak, ceza adaletinin her evresinde travmayı yeniden yaşamak zorunda kalmamaları için kendilerine gereken psikolojik anlayış ve titizlikle yaklaşılmalı ve örneğin tecavüze uğrayan kadın mağdurla görüşmenin, kadın polislerce yapılması sağlanmalıdır⁷.

Nitekim, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin “Çocuklar ve Genç Yetişkinlerin Cinsel İstismarı, Pornografi, Fuhuş ve Trafikine ilişkin R(91) 11 sayılı Tavsiye Kararının (d) Ceza Hukuku ve Ceza Usulü” bölümünde;

“12. Süreç boyunca sanıkların hakları göz önüne alınırken çocukların ve genç yetişkinlerin menfaatleri ve hakları güvence altına alınmalı;

13. Adli ve idari süreçlerdeki kayıtların gizliliği ve cinsel istismar mağduru çocuk ve genç yetişkinlerin kişilik haklarının, özellikle kimliklerinin bilinmesine yönelik bilgilerin açıklanmasından kaçınılarak korunması;

14. Cinsel istismar mağdurları veya tanık çocukların duruşmalarında, travmatik etkileri azaltmak ve onurlarına saygınlık içerisinde ifadelerinin inanır-lığını artırmak üzere özel koşullarda dinlenilmesi”

salı verilmektedir.

Cinsel suçlarla mücadelede bir taraftan sıfır tolerans ile mağdur olma riskinin azaltılması diğer taraftan mağdurun korunması bu alandaki reformun kilometre taşlarını oluşturmaktadır. Yalnız bu konuda cezaların ağırlaştırılması kolay bir vasıta olarak yeğlenmemektedir (!?).

• Halkın bilinçlendirilmesi, eğitim ve bilgilendirme ile önleyici tedbirlerin güçlendirilmesi;

• Çocuklara vaki cinsel istismarı saptamak ve mağdurlarına uygun destek veya tretmanı sağlaması için kurumlarda bilinç oluşturulması ve gerekli finans desteği verilmesi;

• Medya ile internet sağlayıcıların sorumlu bir biçimde davranması ve cinsel istismar konusunda genel bilinçlenmeye katkı sağlamaları teşvik edilmeli;

• Soruşturma ve itham konusunda uluslararası etki işbirliğine gereksinme olduğu;

• Diğer tedbirler arasında mağdurlara ve ailelerine tazmin sisteminin geliştirilmesi.

ÖÇ ALICI KATİL

Yaşamını oğlu etrafında şekillendirmiş bir baba için oğlunun katledilmesi üzerine kendisini ne türden bir ölüm beklediğini düşünün! Kendi canından bir parça eksilen bu kişinin yaşamı boyunca kederlenmesi -bazen kan davasına dönüşmesi riski yaşam gerçekleridir. Aynı derece mağduriyet yoğunluğu olan töre ve namus cinayetleri de (fail ve maktul-

(5) 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu 22. maddesinde, terörden zarar gören kamu görevlisi dışındaki vatandaşlara Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu'ndan öncelikli yardım yapılmasının öngörülmesi çağdaş bir düzenlemedir. Mağdurların korunması hakkında uluslararası belgeler için bk. International Association of Penal Law. *International Protection of Victims* (Ed.M.C.Bassiouni) Siracusa, Italy, 1988; World Society of Victimology <http://www.victimology.nl/>

ABD'de 249 mağduru kapsayan anket sonuçlarına göre, % 70'i mahkemenin “çok yavaş” ve zaman kaybı olduğunu; % 86'dan fazlası suçluların yeterince cezalandırılmadığını; yalnızca % 30'nun mahkemelerde mağdurların ihtiyaçlarına eğildiğini belirtmişlerdir (Meddis, 1984a).

(6) M.T. Yücel. *Adalet Psikolojisi* Ank., 2007; “Tecavüze uğrayan kadın affedilmiyor” Sabah (8/05/2004); Batman, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Mardin, Kilis, Van ve Adana olmak üzere sekiz ilde 13-65 yaş arası 320 erkek ve 240 kadınla yüz yüze görüşülerek yapılan anket sonucunda “Namusuna halel gelen

kadına ne yapılmalıdır?” sorusuna verilen yanıtlar şöyledir: %26-affedilmeli, %25-öldürülmeli, %13,75- dışlanmalı, %13,40- aile meclisi karar vermeli, %13-cezalandırılmalı, %4,64-evliyse boşanmalı, %3-yasal yol kullanılmamalı, %1-yanıtsız.

(7) Ayrıca Bk. Home Office. *Concerns About Rape* (Research Study no. 106) London, 1989; 1991-1992 yıllarında Adli Tıp Kurumu'na gelen 578 (% 65) fiili livata, 309 (% 35) vajinal yoldan ırza geçme olgusu hakkında inceleme için Bk. M.F. Yavuz ve H. Öz. “Çocuklara Yönelik Cinsel Suçlar” 7. Ulusal Adli Tıp Günleri Poster Sunuları, İst. 1994, ss.48-61. (357-364); ırza geçilme veya fiili livataya maruz kalmanın kötülüğünü algılama için Bk. 7 Ulusal Adli Tıp Günleri Panelleri, İst. 1994, ss. 48-61. M.T.Yücel. *Adalet Psikolojisi*, Ank., 2007, ss. 110 – 126.

lerin doğum yerleri itibarıyla yoğunluk Doğu ve Güney Doğu Anadolu, Marmara'da oran en düşük bir görüntü sergilemekte) ülke gündemini işgal etmekte; sosyal kaldıraçların çok yetersiz olduğu gözlenmektedir. Bu durum bile anayasal emperatifler ile sosyal gerçekler arasındaki boşluğun derecesini kanıtlamaya yeter bir niteliklidir. Bu alan da mağdurları korumak amaçlı olarak cinsel motifi ağır basan adam öldürme türüne değinmekte yarar vardır.

İnsanın tahrik edici bir saldırıya karşı yanıt vermemesi, erotik unsurların karışımı yanında saldırgan dürtünün fazlaca zayıflaması nedeniyle olmaktadır. Ancak bunun tam karşısı meydana geldiğinde; erotik unsurları içeren ilişkiler aniden bozulunca, saldırganlık duyguları salıverilmekte ve öç alıcı katil kendini göstermektedir. Bu durum özellikle aşk ve nefret ikilemi ile yüklü nevrotiklerde sıkça gözlenmekte ve genellikle bu mekanizmaya sevgilisini terk eden eşlerin öldürülmesinde tanık olunmaktadır. Aynı şekilde, erotik ilginin aniden çekilmesi de benzer bir tepkiyi oluşturmakta; reddedilen eşin "seni başkalarına yar etmem" saikiyle savunma mekanizması olarak ortaya koyduğu öldürücü saldırgan tepkiler mağdurun katliyle sonuçlanmaktadır (*Aşk katili*). Bu son durum öncesi kişinin ilişki kurmak için yaptığı girişimlere/telefonlara "seninle konuşacağımız hiçbir şey kalmadı" diyerek yanıt verilmesi de yanlış taktiklerdendir. İşte kanserleşen aşk ilişkileri kopma noktasına geldiğinde aşağıdaki iki kuralın yaşamsal önemi üzerinde önemle durulmalıdır:

1. Sevgili/sözde sevgili ile pazarlığa girilmemesi;

2. Kendisiyle temas kurulmaktan kaçınılması.

Kurulan ilişki/temasın hayal kırıklığına ve aşağılanmaya götürmesi sonucu tetiğe dokunulmasının bir anlık mesele olacağı unutulmamalıdır. H. Edib-Adıvar da bu dramatik gerçeğe şu dizesinde vurgu yapmaktadır⁸:

"Aşk bir asi çocuktur
Hiçbir zaman nizam dinlememiştir
Sen beni seversen ben seni sevmem
Eğer sen sevmezsen ben severim
Fakat ben seversem kendini sakın."

KAPKAÇ

Hırsızlık genelde mağdurun ihmal veya dikkatsizliği ile ilişkilendirilmektedir. Kişilerin güvenlik tedbirleri almada ki başarısızlığı mağduriyetlerine katkıda bulunmaktadır. Kilitli/ baston kilitli bırakılan arabalar, biriken postalar ve teşhir edilen fazlaca para suçlulara çıkarılan davetiyelerdir. Zenginlerin de belli bir mağdur statüsünde olduğu bilinmelidir. Bunlara karşı işlenen suçlar genelde mala karşı işlenen suç türü ise de, adam öldürme ve kaçırma suçları da işlenmektedir⁹.

Kapkaç konusunda genel bir değerlendirme yapıldığında, kişilerin günlük davranış ve faaliyetlerinin hırsızlık ve gasp için sayısız fırsatlar sunduğudur. Yalnız belli mağdurlar veya belli durumların neden gaspa vücut verdiği konusundaki çıkarımlar onların elverişli olmasındandır: Çocuk veya yaşlılar, yalnız yaşayanlar, sarhoş ve alkolik olanlar, günlük rutin işlere dalarak etrafına duyarsız kalanlar, veya kendilerinde kıymetli bir eşya olduğu

SONUÇ

Ceza adaleti sisteminin reformunda mağdur ve tanık hakları yapılacakların kalbini oluşturmalıdır¹¹. Suç mağdurları kollukla/savcılıkla ilk temasında hakları ve edineceği hizmetler hakkında sözlü ve yazılı olarak bilgilendirilmelidir. Mağdurun sistemde adil işlem görmesi, kendine gelmesi için yeterli kaynaklardan yararlanması ve kendisine karşı saygılı olunması olmazsa olmazlardandır. Aksi takdirde, adalet sistemi suçlu konuma düşecektir. Suçluların korunduğu kadar mağdurların da korunmaya ihtiyacı olduğu bilinmelidir. Bu hakların, kuşkusuz, mağdurlara kaybettiklerinin çok azını verebildiği de unutulmamalıdır. Mağdur hakları ve duyarlık eğitimi hukuk fakültelerinde temel eğitim programının bir kısmı olarak tüm hukuk fakültelerince sağlanmalı; "Adalet Akademisi"nde savcılar ve hâkimlere özgü geliştirilmiş standartlar irdelenmelidir. Soruna radikal yaklaşım ve çözümleme sivil toplum kuruluşlarının bu konuda sağlayacağı aktivizm ile olacaktır. İşte bu nokta da *Umut Vakfı* bireysel silahsızlanma konusunda umut verici girişimleri ile önemli bir misyonu yüklenmiş bulunmaktadır. Evet silahla, madda kurşunu ile yeni ölümlerin önlenmesi konusundaki Vakfın katkıları gün geçtikte artmaktadır¹².

bilinen ve görünen kişiler bu gruba girmektedirler¹⁰. Diğer hallerde gasp oluşumu spekülasyon ise de, egemen öge, mağdurun üzerinde değerli bir şey taşıdığı düşüncesidir.

Suçluların mağdurlara yaklaşım stili de farklı olup, bunları şu beş grupta toplayabiliriz:

1. Bir eşyanın alınması veya istenilmesi öncesi mağduru sindirmek/kontrol altına almak üzere şiddete başvurulmasıdır. Şiddet eylemi mağdurla zanlı arasındaki ilk temastır. Bu eylemi tehdit ve kötü muamele takip ederse de, mağdur ve suçlu arasında önceden sözlü bir iletişim yoktur.

2. Cüzdan/cep telefonu gibi bir şeyin verilmesini isteme mağdur ve suçlu arasındaki ilk temastır. Bunu tehditler ve gerekirse güç kullanımı takip edebilir.

3. Zanlı mağdurla düzmece bir diyaloga girmek üzere saatiniz kaç / bir sigara verebilir misiniz türünden istemlerde bulunması yer almaktadır. Kapkaçın sonradan nasıl geliştiğine bakılmaksızın bu iletişim mağdurla yapılan ilk temas olmaktadır.

4. Mağdurla zanlı arasındaki, önceden bir istem/tehdit/fiziki güç kullanımı olmaksızın eşya mağdurdan alınmaktadır. Bu eylem mağdurla zanlı arasındaki başlangıç temasıdır.

5. Mağdur olan kişi, zanlı ile teması uyuşturucu madde/kadın temini gibi bir istem ile başlatmakta ve sonuçta mağdur olmaktadır.

(10) Bk. M.T. Yücel. *Kriminoloji-Suç ve Ceza* Ank., 1986; M. Cellek. *Mal ve Can Güvenliği*, Ank., 1977; İstanbul Barosu. *Mağdur Çocukların Hukuksal Konumu*, 2004.

(11) "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Tanıkların ve Adalet İşbirlikçilerinin Korunması Hakkındaki 2005/9 sayılı Tavsiye Kararı *Terör ve Düşman Ceza Hukuku* (Ed.Y.Ünver), Seçkin, Ankara, 2008, ss.435-442.

(12) Sosyologların Umut Vakfı'nı bir araştırma projesi olarak ele almalarını önereceğim.

(8) H.Edib-Adıvar. "Bir Genç Kızın Cinayeti" *Kubbede Kalan Hoş Sada* Atlas Kitabevi İst., 1991, s.278.

(9) Bk. *Kriminoloji*, İst., 2004.